

საერთაშორისო გამოცდილება - სოციალური დაცვის მოდელები ევროკავშირის ქვეყნებში

სტუ-ს დოქტორანტი

გვანცა ქადაგიძე

E-Mail: kadagidzegvanca@gmail.com

აბსტრაქტი

ნაშრომში განხილულია ევროკავშირის ქვეყნების მიდგომა სოციალური პროგრამების კრილში, რომელმაც ხელი უნდა შეუწყოს მოქალაქეების თანაბარ პირობებში არსებობას; ასევე საუბარია იმ საკითხებზე, რომლებმაც შეიძლება გააძლიეროს ევროპის სოციალური განზომილება არსებული გამოწვევების გათვალისწინებით.

საკვანძო სიტყვები: სოციალური პოლიტიკა; ევროკავშირის ქვეყნების სოციალური პოლიტიკა; სოციალური მოდელები;

Abstract

The work discusses the approach of the EU countries in the context of social programs, which should promote the existence of citizens in equal conditions; It is also about issues that may enhance the European social dimension in the light of the existing challenges.

Keywords: Social Politics; EU Social Policy; Social models;

შესავალი

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, საქართველო დამოუკიდებელი სახელმწიფო გახდა. პოლიტიკისა თუ საზოგადოებრივი ცხოვრების სფეროში მიუხედავად მწვავე დაპირისპირებისა, საქართველოს მოსახლეობის უმრავლესობამ ევროპული განვითარების გზა აირჩია. იმისათვის რომ ქვეყანა გაწევრიანდეს ევროპის კავშირში იგი უნდა აკმაყოფილებდეს ე.წ. „კოპენჰაგენის კრიტერიუმებს“, რაც გულისხმობს საზოგადოების მოწყობის დემოკრატიულ პრინციპებს, თავისუფლებას, ადამიანის უფლებებისა და სამართლებრივი სახელმწიფოს არსებობასა და პატივისცემას. ევროკავშირის ცხოვრების პირობები და წესები გულისხმობს: დასაქმების ბევრად მაღალ დონეს, ღირსეულ საშუალო და მინიმალურ ხელფასს, პენსიებს, ყველასთვის ხელმისაწვდომ მაღალი ხარისხის ჯანდაცვას და განათლებას, ღირსეულ სოციალურ უზრუნველყოფას (ცაგარელი ა... 2022წ).

ევროპული ინტეგრაცია უპირველეს ყოვლისა არის ეკონომიკური წარმატების ისტორია: დაწყებული ეკონომიკური საზოგადოების დაარსებით, საბაჟო კავშირის დამყარებით და შიდა ბაზრის დასრულებით - საქონლის, მომსახურების, კაპიტალისა და მუშაკების თავისუფალი გადაადგილებით.

წარსულის კრიზისები (ფინანსური კრიზისი 2008/09, ლტოლვილთა კრიზისი 2015, COVID-19 პანდემია 2020/21), ისევე როგორც მომავლის გამოწვევები (კლიმატის ცვლილება, ციფრული ცვლილება) უფრო ნათლად აჩვენებს, რომ ევროკავშირი იყოს მდგრადი და შეიძლება იყოს დარწმუნებული მოქალაქეების მხარდაჭერაში, თუ ის ასევე ზრუნავს ევროკავშირის მოქალაქეების სოციალურ უფლებებზე, ებრძვის უმუშევრობასა და სიღარიბეს და მხარს უჭერს თანაბარ შესაძლებლობებს.

საკითხი, თუ როგორ შეიძლება გაძლიერდეს ევროპის სოციალური განზომილება არსებული გამოწვევების გათვალისწინებით, იყო პორტუგალიური ევროკავშირის საბჭოს თავმჯდომარეობის მთავარი თემა 2021 წლის პირველ ნახევარში. „მოქმედების დრო“ - ამ დევიზით 2021 წლის მაისში პორტოში გამართულ ევროკავშირის სოციალურ სამიტზე შეთანხმებული იქნა ამბიციური მიზნები (Manfred G... 2015). 2030 წლისთვის 20-დან 64 წლამდე მოსახლეობის მინიმუმ 78% უნდა იყოს დასაქმებული. ყოველწლიურად ზრდასრულთა მინიმუმ 60%-მა უნდა მიიღოს მონაწილეობა შემდგომ ტრენინგებში. გარდა ამისა, მინიმუმ 15 მილიონით უნდა შემცირდეს სიღარიბისა და სოციალური გარიყულობის რისკის ქვეშ მყოფი ადამიანების რაოდენობა. შედარებითი მაჩვენებლების გადახედვა ცხადყოფს, თუ რა ამოცანა აქვს მის წინაშე ევროკავშირს. ევროსტატის, ევროპის სტატისტიკური სამსახურის მონაცემებით, ევროკავშირის დასაქმების საშუალო მაჩვენებელი 2020 წელს იყო 72.4%, ტრენინგის მაჩვენებელი იყო 9.2%, ხოლო ევროკავშირის მასშტაბით დაახლოებით 91 მილიონი ადამიანი იყო სიღარიბისა და სოციალური გარიყულობის რისკის ქვეშ.

საზოგადოებაში დასაქმებულთა სამუშაო და საცხოვრებელი პირობების გაუმჯობესება უკვე დასახული იყო, როგორც ინტეგრაციის მიზანი 1957 წლის ევროპის ეკონომიკური თანამეგობრობის დამფუძნებელ ხელშეკრულებაში („რომის ხელშეკრულებები“). ინტეგრაციის ეს მიზანი ასევე გვხვდება კავშირის შემდგომ ხელშეკრულებებში, როგორცაა მასტრიხტის ხელშეკრულება (1993), ამსტერდამის ხელშეკრულება (1999) ან ლისაბონის ხელშეკრულება (2009). ევროკავშირისთვის მოქმედების საფუძველია ევროკავშირის ფუნქციონირების შესახებ ხელშეკრულების 145-150-ე და 151-166-ე მუხლები, შემოკლებით TFEU. ამის საფუძველზე, კავშირს შეუძლია მიიღოს კანონმდებლობა, ჩვეულებრივ ე.წ. დირექტივები, რომელიც განსაზღვრავს კონკრეტულ მიზანს.

ევროკავშირის მოქმედების კომპეტენცია მოიცავს შემდეგ სფეროებს:

- სამუშაო გარემოს გაუმჯობესება, განსაკუთრებით თანამშრომლების ჯანმრთელობისა და უსაფრთხოების დასაცავად,
- დასაქმებულთა სამუშაო პირობები, სოციალური უზრუნველყოფა და სოციალური დაცვა,
- ქალისა და მამაკაცის თანაბარი შესაძლებლობები შრომის ბაზარზე და თანაბარი მოპყრობა სამუშაო ადგილზე;
- სოციალური გარიყულობის წინააღმდეგ ბრძოლა.

ევროპის სოციალურ ფონდთან (ESF) ერთად ევროკავშირს აქვს ფინანსური ინსტრუმენტი დასაქმებისა და სოციალური ინკლუზიის ხელშეწყობისთვის. ESF მხარს უჭერს სხვადასხვა ზომებს უმუშევრობის პრევენციისა და წინააღმდეგ ბრძოლის მიზნით. ეს გამოზნულია დასაქმების შესაძლებლობების გასაუმჯობესებლად, განსაკუთრებით სოციალურად დაუცველი ახალგაზრდებისთვის, გრძელვადიანი უმუშევრებისთვის და მიგრანტებისთვის. გარდა ამისა, ევროკავშირი განსაკუთრებით მხარს უჭერს პროგრამებს, რომლებიც ფოკუსირებულია ქალისა და მამაკაცის თანაბარ მოპყრობაზე, ნებისმიერი სახის დისკრიმინაციის თავიდან აცილებასა და მდგრადობაზე.

ბადენ-ვიურტემბერგი, ევროკავშირის ერთ-ერთი უმდიდრესი რეგიონი, ასევე სარგებლობს ევროპული სოციალური ფონდის სახსრებით: 2014-2020 წლების დაფინანსების პერიოდში სახელმწიფოში ისეთი პროექტები, როგორცაა კვალიფიციური მუშაკების უზრუნველყოფა, დაფინანსდა EFS-ის სახსრებით, ჯამში 260 მილიონი ევრო.

კვლევის მეთოდოლოგია

კვლევა მიზნად ისახავს, აჩვენოს, ევროკავშირის ქვეყნების მიდგომა და გავლენა სოციალური მხარდაჭერის ჭრილში. კვლევის არაექსპერიმენტული დიზაინი ეფუძნება მეორადი წყაროების შესწავლას და ევროკავშირის ქვეყნების საკანონმდებლო ბაზის მიმოხილვას

კვლევის შედეგები

- **მარეგულირებელი საქმიანობა სოციალური უზრუნველყოფის, შრომის სამართლისა და ანტიდისკრიმინაციის სფეროებში**

ევროკავშირის შეზღუდული კომპეტენცია სოციალურ პოლიტიკაში გამოწვეულია იმით, რომ ევროპული სოციალური პოლიტიკა განვითარდა ძირითადად შიდა ბაზარზე მშრომელთა თავისუფალ გადაადგილების ხარჯზე (Renate M. 2010).

შესაბამისად, მარეგულირებელი საქმიანობის აქცენტი კეთდება სოციალური უზრუნველყოფის, შრომის სამართლისა და ანტიდისკრიმინაციის სფეროებში. სოციალური უსაფრთხოების სფეროში, უპირველეს ყოვლისა, მიღებულ იქნა რეგულაციები, რომლებიც ხელს უწყობს ევროკავშირის მასშტაბით შრომის ბაზრის ფორმირებას და ხელს უწყობს თავისუფლებას. მუშაკთა გადაადგილების შესახებ ევროკავშირმა მიიღო რეგულაციები, მაგალითად, რომ „მომრავი“ ევროკავშირის მოქალაქეები არ კარგავენ სოციალურ დაცვას (სიბერე, ჯანმრთელობა, ინვალიდობის დაზღვევა) ევროკავშირის სხვა ქვეყანაში დასახლებისას. ევროკავშირის შრომის კანონმდებლობის მოთხოვნები მოიცავს სამუშაო საათების მინიმალური სტანდარტების განსაზღვრას (მაგ. კვირაში

მაქსიმალური სამუშაო საათების დადგენით), სამუშაო ადგილზე დაცვის რეგულაციები (მაგ. სახიფათო ნივთიერებების გამოყენებისას) ან სამუშაოზე ახალგაზრდების დაცვის რეგულაციებს, მშობლის შვებულებას ან ნაწილობრივ - სამუშაო დრო. ევროკავშირის ანტიდისკრიმინაციული რეგულაციები მიზნად ისახავს უზრუნველყოს სამართლიანი და თანაბარი მოპყრობა მამაკაცებსა და ქალებს სამუშაო ადგილზე და ფუნდამენტურად დაუპირისპირდეს დისკრიმინაციას ეთნიკური წარმომავლობის, რელიგიის ან მრწამსის, ინვალიდობის, სექსუალური ორიენტაციის ან ასაკის მიხედვით.

- **სოციალური პოლიტიკის მოდერნიზაცია ევროპის ქვეყნებში**

თითქმის ნახევარი მილიარდი მოსახლეობით ევროკავშირი მოიცავს ევროპის კონტინენტის დიდ ნაწილს. რამდენადაც განსხვავებულია ევროკავშირის 27 წევრი ქვეყანა, ისინი მაინც აწყდებიან საერთო გამოწვევებს, როგორცაა დემოგრაფიული ცვლილება, სამუშაო სტრუქტურების შეცვლა და ახალი გენდერული ბალანსი, რაც კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს სოციალური დაცვის სისტემების ჩარჩო პირობებს. ამ კონტექსტში ადამიანები ხშირად საუბრობენ სოციალური დაცვის სისტემების მოდერნიზაციაზე, რაც მოიცავს სისტემების სოციალურ ცვლილებებთან ადაპტირებას. 2000 წლიდან ლისაბონის სტრატეგიის დინამიკამ ასევე გამოიწვია სტრატეგიული გადახედვა ევროპის სოციალურ პოლიტიკაში. ამის მიხედვით, ევროპა 2010 წლისთვის არა მხოლოდ უნდა გადაიქცეს მსოფლიოს ყველაზე კონკურენტულ რეგიონად, არამედ უნდა აიღოს ვალდებულება უფრო დიდი სოციალური ერთობისკენ. ეს დაფუძნებული იყო „ევროპული სოციალური მოდელის მოდერნიზაციის“ სახელმძღვანელო პრინციპით. ამრიგად, „ახალი“ ევროპული სოციალური მოდელის პროგრამა გახდა ევროკავშირის საერთო სტრატეგია. „ღია კოორდინაციის მეთოდის“ (OMK) ინსტრუმენტით უნდა მოხდეს გამოცდილების გადაცემა ევროკავშირის წევრ ქვეყნებს შორის და შესაძლებელი გახდეს პოლიტიკის ურთიერთსწავლება. ევროპული სოციალური მოდელის კონცეფცია განსხვავებულად არის განმარტებული დისკუსიაში, მაგალითად, როგორც ისტორიულად განვითარებული ღირებულებითი კულტურა, რომელსაც შეუძლია დააკავშიროს გაფართოებული ევროპის სხვადასხვა სოციალური სისტემები და არა სოციალური პოლიტიკის შესაძლო ევროპეიზაცია. თუმცა, ეს კონცეფცია ასევე გაგებულია, როგორც ევროინტეგრაციის პროცესის ცენტრალური ელემენტი, რომელშიც სოციალური ერთიანობა ემსახურება როგორც ეკონომიკური განვითარების საშუალებას. ეს მოწმობს აპრობირებული ცნებების დახმარებით სხვადასხვა სოციალური სისტემის წინაპირობებისა და მოქმედების გზების შესახებ ცოდნაში წვლილის შეტანის აუცილებლობაზე.

ევროპის უსაფრთხოების სისტემების სხვადასხვა ინსტიტუციური მახასიათებლები და რეფორმების ინიციატივების სიმდიდრე სოციალური პოლიტიკის სფეროში დიდ მოთხოვნებს უყენებს პოლიტიკურ გადაწყვეტილების მიმღებებსა და ადმინისტრაციას, როდესაც საქმე ეხება გამოცდილებიდან ცოდნის გადაცემას (საუკეთესო პრაქტიკა) და პოლიტიკის სწავლას. სოციალური უზრუნველყოფის სხვადასხვა სისტემის ორგანიზაციას და მათ ინსტიტუციურ ცვლილებას სხვადასხვა მოდელეზად კლასიფიკაციის დახმარებით შესაძლებელს ხდის სისტემებს შორის განსხვავებებისა და მსგავსების იდენტიფიცირებას და მათ პოტენციურ შედეგებს შრომის ბაზარზე ჩართვის, სიღარიბისა და გარიყულობის წინააღმდეგ საბრძოლველად.

სოციალური უსაფრთხოების სისტემების მოდელეზი მაშინაც კი, თუ კლასიფიკაცია ყოველთვის გულისხმობს ინსტიტუციური სტრუქტურების

გამარტივებას, შეუძლიათ შექმნან კარგი საწყისი წერტილი სოციალურ-პოლიტიკური ანალიზისთვის. კლასიფიკაცია შეიძლება გაკეთდეს სხვადასხვა განზომილებების მიხედვით. ხანდაზმულობისა და ჯანმრთელობის დაზღვევის სტრუქტურირების საფუძველზე Palme/Korpi-მ შეიმუშავა ხუთი იდეალური ტიპი (Christine Probst, 2022):

1. კეთილდღეობის სახელმწიფოს მიზნობრივ მოდელში მინიმალური სოციალური შეღავათები (მაგ. სოციალური დახმარების სახით) გაიცემა საშუალების შემოწმების შემდეგ. დამატებითი პრეტენზიები უნდა იყოს დაფარული კერძო ან პროფესიული ჯგუფთან დაკავშირებული სისტემებით.
2. სახელმწიფოს მიერ მხარდაჭერილი ნებაყოფლობითი მოდელი ეფუძნება ნებაყოფლობით დაზღვევის სისტემებს, საიდანაც დაზღვეული პირები იღებენ სოციალურ სარგებელს. სახელმწიფოს როლი ძირითადად შემოიფარგლება მარეგულირებელი და საზედამხედველო ფუნქციებით. ამ მოდელთან დაკავშირებით ზოგჯერ მინიშნება ხდება გენტის სისტემაზეც, ე.ი. ნებაყოფლობითი, საჯარო სუბსიდირებული და პროფკავშირების მიერ ადმინისტრირებული უმუშევრობის დაზღვევის სისტემა, რომელიც დღეს გვხვდება შვედეთში, დანიასა და ფინეთში.
3. სოციალური შეღავათები უსაფრთხოების საბაზისო მოდელში საკმაოდ დაბალია და შედგება ერთჯერადი გადასახადებისგან. უფლებამოსილება ეფუძნება ან ინდივიდუალურ შენატანებს ან მოქალაქეობის პრინციპს. მოდელი განასახიერებს უნივერსალურ სისტემას და გვხვდება ირლანდიაში, დანიაში, ჰოლანდიაში და დიდ ბრიტანეთში.
4. მეოთხე მოდელში, სახელმწიფო კორპორატიულ მოდელში, სოციალური შეღავათების უფლება ორგანიზებულია ოკუპაციის მიხედვით (ე.ი. მოიცავს მხოლოდ მშრომელ მოსახლეობას). შეღავათები დამოკიდებულია გადახდილ შენატანებზე და შესაბამისად მორგებულია წინა შემოსავალზე. თუმცა, ისინი შეიძლება მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდეს პროფესიულ ჯგუფზე ორიენტირებულ სადაზღვევო სისტემებს შორის. მაგალითად, აქ შეიძლება მოვიყვანოთ ავსტრია, ბელგია, საფრანგეთი, გერმანია და იტალია.
5. ყოვლისმომცველი მოდელი აერთიანებს საყოველთაო მოქალაქეობის უფლებებს მშრომელი ადამიანების შემოსავალზე დაფუძნებულ უფლებებთან. ის აერთიანებს უსაფრთხოების ძირითად მოდელს სახელმწიფო კორპორატიულ მოდელთან.

ევროპის ქვეყნებს შორის სოციალური უზრუნველყოფის ამ მოდელთან ასოცირდება განსაკუთრებით შვედეთი და ფინეთი.

სოციალური დაცვის სისტემებს საბერძნეთში, პორტუგალიაში და ესპანეთში აქვთ როგორც მსგავსება, ასევე განსხვავებები კორპორატიულ მოდელთან. ამრიგად, სამხრეთ ევროპის ქვეყნები იზიარებენ თავიანთ ფრაგმენტულ სტრუქტურას კორპორატიულ მოდელთან და ოჯახის ცენტრალურ როლს ზრუნვაში ე.წ. „სუბსიდირების პრინციპით“. თუმცა, აშკარაა განსხვავებები სოციალური დაცვის სისტემების ხარისხში. ამიტომ ძნელია ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ევროკავშირის წევრი ქვეყნების მინიჭება საერთო კეთილდღეობის სახელმწიფო მოდელზე, თუმცა ისტორიული შეერთება ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ზოგიერთ ქვეყანასა და სახელმწიფო-კორპორატიულ მოდელს შორის შეიძლება გამოიკვეთოს, რაც ცნობადია ორგანიზაციულ დონეზე.

• სოციალური ზრუნვა

სოციალური დახმარება კიდევ ერთი საკვანძო მაგალითია, რადგან რეინტეგრაციის პოლიტიკა სულ უფრო მეტად მიმართულია სოციალური

დახმარების მიმღებებზე. თუმცა, ეს რეგულაციები ჩვეულებრივ ხორციელდება ადგილობრივად. სოციალური დახმარება მიზნად ისახავს მცირე შემოსავლის მქონე შინამეურნეობებს და უმეტეს ქვეყნებში ნიშნავს დაბალ სარგებელს, ვიდრე სოციალური უზრუნველყოფის ზემოთ არსებული სისტემებიდან. ვინაიდან სოციალური დახმარება გამიზნულია მხოლოდ მინიმალური სტანდარტის დასაფარად და ღირსეული არსებობისთვის, აბსოლუტური სოციალური დახმარების განაკვეთები მნიშვნელოვნად განსხვავდება ქვეყნებს შორის, განსაკუთრებით „ძველ“ და „ახალ“ ევროკავშირის წევრ ქვეყნებს შორის.

სოციალური დაცვის სისტემებს შეუძლიათ გავლენა მოახდინონ სოციალურ ჩართულობაზე სხვადასხვა გზით. სოციალური შედეგები იცავს სიღარიბეს და დაბალი შემოსავლის ნეგატიურ შედეგებს საკმარისი შემოსავლის საშუალებით, ხოლო სხვადასხვა სახის რეაბილიტაცია და/ან ტრენინგის პროგრამა შეიძლება დაეხმაროს ადამიანებს სამსახურში დაბრუნებაში. თუმცა, სოციალურმა უსაფრთხოებამ ასევე შეიძლება გამოიწვიოს სოციალურ შედეგებზე დამოკიდებულება და ამით ხელი შეუწყოს სოციალურ გარიყულობას, მაგ. არ არსებობს დასაქმების ხელშეწყობის პროგრამები. აქედან გამომდინარე, ამ ანგარიშის ყურადღება გამახვილებულია ფულად სარგებელზე და ასევე გააქტიურების ზომებზე. ასევე განიხილეს პასუხისმგებლობების განაწილება და სხვადასხვა ინტერესთა ჯგუფის როლი, როგორცაა დაზღვეული, დამსაქმებლები და სახელმწიფო.

სოციალური დახმარების მაღალი მაჩვენებლები აქვთ გერმანიას, ლუქსემბურგსა და დანიას, შემდეგ მოდიან ფინეთი, ირლანდია, ჰოლანდია, შვედეთი, დიდი ბრიტანეთი, იტალია, ავსტრია და ბელგია. ამ ქვეყნებში ქირის გადასახდელების ხარჯები შედის მთლიანად ან ნაწილობრივ. სოციალური დახმარების საგრძნობლად დაბალი მაჩვენებლები არსებობს პოლონეთში, უნგრეთში, ესტონეთსა და ბულგარეთში.

დასკვნა და რეკომენდაციები

პასუხისმგებლობა სოციალურ პოლიტიკაზე ეკისრება ცალკეულ წევრ სახელმწიფოებს. გარდა ამისა, ევროკავშირში სუბსიდიარობის პრინციპი იცავს წევრ ქვეყნებს ევროკავშირის არასასურველი ინტერვენციებისგან ეროვნულ ავტონომიაში მოქმედებისა და ორგანიზების მიზნით. სუბსიდიარობის პრინციპი, რომელიც გათვალისწინებულია ევროკავშირის შესახებ ხელშეკრულების მე-5 მუხლში, აცხადებს, რომ ევროკავშირს შეუძლია იმოქმედოს მხოლოდ ისეთ სფეროებში, სადაც მას არ გააჩნია ექსკლუზიური კომპეტენცია, თუ მისი ქმედება უფრო ეფექტურია, ვიდრე ეროვნული, რეგიონული ან ადგილობრივი ქმედება.

ამრიგად, საქართველოში არსებულ სოციალურ პოლიტიკასთან მიმართებაში განსხვავებული მიდგომა აქვს ევროკავშირის ქვეყნებს და ფაქტია რომ აღნიშნული უფრო სასარგებლო და მისაღებია როგორც მოქალაქეებისთვის, ასევე ქვეყნის კეთილდღეობისთვის.

საქართველოს სოციალური პოლიტიკის ეფექტიანობის ამაღლების ერთ-ერთ შესაძლებლობად შეიძლება განვიხილოთ მართვის ევროკავშირის ქვეყნების პოლიტიკის ზოგიერთი ასპექტის განხორციელება საქართველოს რეალობაში. რაც ყველაზე მთავარია, მუშაობის და საქმისადმი დამოკიდებულების ევროპული ქვეყნების მიდგომამ დაგვანახა, რომ სახელმწიფო მიდგომა, როგორც შედეგი - ქვეყნის დემოკრატიული არსებობისა, შემდგარი ვერ იქნება მხოლოდ თეორიული ნაწილის მოწესრიგებით, არამედ მთავარია მისი პრაქტიკაში სწორი დანერგვა და განხორციელება.

მიუხედავად იმისა, რომ საკითხი კომპლექსურია, შეიძლება, დასკვნის სახით გარკვეული რეკომენდაციების შემუშავება:

- სახელმწიფოს მხრიდან დაბალანსებული მხარდაჭერა;
- მოსახლეობის სოციალური ფონის გაჯანსაღება არ უნდა შემოიფარგლებოდეს მხოლოდ მატერიალური/ფულადი დახმარებით, არამედ აუცილებელია მომავალი პროგრესისთვის დასაქმებისა და სხვადასხვა უნარების შემსწავლელი პროგრამების დანერგვა;
- უნდა მოხდეს სტრატეგია. „ღია კოორდინაციის მეთოდის“ გამოცდილების გაზიარება;

ბიბლიოგრაფია

1. ცაგარელი ა., ბერეკაშვილი ბ., ჟორჟოლიანი გ., ჩივაძე თ., (2022) „რატომ ევროპა-როგორ ცხოვრობს ხალხი ევროპის ქვეყნებში?“ საზოგადოების კვლევის ცენტრი. მასალაზე წვდომა 18/02/2023
2. Christine Probst-Dobler M.A., (2022) „Soziales Europa – EU-Sozialpolitik Verantwortung, Möglichkeiten und Grenzen“ <https://www.europaimunterricht.de/soziales-europa#c74360> მასალაზე წვდომა 19/02/2023
3. Manfred G. Schmidt, (2015) Europäische und National Sozialpolitik, https://www.uni-heidelberg.de/md/politik/personal/schmidt/2015_nationale_und_europaische_sozialpolitik.pdf მასალაზე წვდომა 19/02/2023
4. Renate Minas, (2010) Sozialpolitik im europäischen Vergleich <https://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/07494.pdf> მასალაზე წვდომა 10/02/2023